

ФОРМУВАННЯ ТА РОЗВИТОК ДУХОВНИХ ЦІННОСТЕЙ ОСОБИСТОСТІ МАЙБУТНЬОГО ПРОФЕСІОНАЛА

О.В. Шкіренко

*старший викладач кафедри іноземних мов та перекладу
Академії адвокатури України*

У статті здійснено аналіз психологічних уявлень про особистість та цілісну систему у розвитку індивіда. Розглянуто підходи у формуванні духовних цінностей особистості студента.

Ключові слова: духовні цінності, індивідуально-психологічні характеристики студентів.

Про формування та розвиток духовних цінностей особистості у процесі професійної підготовки не можна говорити безвідносно до конкретних умов, що можуть перешкоджати чи сприяти широкому утвердженню принципів моралі та духовності молоді. Сьогодні наше суспільство переживає загальнодержавну нестабільність, яка виявляється у вигляді політичних негараздів, економічної та політичної кризи, що охоплює всі сторони суспільного життя. Характерними рисами цих явищ у духовній сфері суспільства є падіння питомої ваги духовних цінностей, відмова від принципів моралі у житті людей.

У професійно-педагогічній роботі, оперуючи загальними категоріями соціального порядку, ми часто відсуваємо на другий план, а інколи просто забуваємо такі основні для людини поняття, як виконання свого морального обов'язку, совість, честь, чесність, порядність, милосердя, шляхетність, добро, уміння поставити себе на місце іншого. Без подібних морально-духовних підвалин не може нормально існувати і розвиватися суспільство.

Людина лише в тому випадку гідна свого покликання, коли вона не може байдуже ставитись до добра і зла, коли вона сумлінно виконує свої обов'язки, надійно робить свою справу. Все це стосується нашої молоді – майбутніх професіоналів.

Як зазначає академік І.А.Зязюн, «духовна еліта визначається передусім тим, що відшукує нові моральні ідеали, шляхи відтворення великого суспільства, нові, більш досконалі, достойні засоби єднання людей, більш високі цілі» [6, 33]. Духовність зміцнює єдність усього суспільства, забезпечує подолання труднощів на шляху його розвитку.

Питання вивчення та формування духовного світу особистості знайшли відображення в дослідженнях В.В.Анненкова, І.Д.Бежа, М.Й.Боришевського, І.А.Зязюна, Е.О.Помиткіна, В.В.Рибалки, О.В.Сухомлинської, Ж.М.Юзвак та інших дослідників.

Незважаючи на активізацію наукового інтересу до проблеми духовного становлення

молоді, потреба в розробці сучасних засобів розвитку духовних цінностей студентів у вищих навчальних закладах не втрачає актуальності. Ця проблема має соціальний характер, оскільки пов'язана з таким поняттям, як формування особистості. Вона вимагає поглибленого вивчення та психолого-педагогічного обґрунтування.

Мета статті полягає у висвітленні уявлень про індивідуально-психологічні характеристики особистості студента та формування духовних цінностей майбутнього професіонала.

Розглядаючи індивідуально-психологічні характеристики особистості студента, звернемось до визначення особистості, яке дав вітчизняний дослідник, професор В.В.Рибалка. Він стверджує, що «особистість – це суб'єкт свідомої продуктивної діяльності та суспільної поведінки, індивід із соціально обумовленою системою психічних властивостей, що формується та виявляється у діяльності, спілкуванні та опосередковує, регулює взаємодію людини з навколишнім світом» [8, 25].

На етапі зрілої юності виникає нова соціальна ситуація розвитку, центром якої є перехід до самостійного життя (початок професійного становлення, реалізації життєвих планів). Продовжується інтенсивний розвиток самосвідомості, молоді люди самовизначаються в системі моральних та духовних цінностей, принципів, норм і правил поведінки, усвідомлюють особисту соціальну відповідальність.

У психологічній літературі з проблем юності (праці Е.Еріксона, Е.Шпрангера, І.Кона, В.Слободчикова) простежуються різні підходи до з'ясування вікових меж, основних суперечностей і новоутворень цього віку. Більшість дослідників обмежує зрілу юність періодом від 18 до 20 років.

Складна структура потреб, мотивів, інтересів, цілей, світогляду, ідеалів, переконань, що складають спрямованість особистості і виявляють її ставлення до

об'єктивної дійсності, і слугує соціально-психологічним та соціально-педагогічним базисом процесу формування ціннісних орієнтацій особистості [7, 13].

У цьому віці молода людина мусить самостійно приймати та реалізовувати рішення, розробляти життєві плани, будувати власне життя. Вона переходить від пізнання світу до його перетворення, починає активно самоутверджуватись у професійній діяльності. Вибір професії та навчання у вищій школі свідчать про професійне самовизначення людини. Це дуже непростий і важливий етап, оскільки від правильного вибору професії залежить майбутнє людини, її самореалізація, задоволеність життям. Професійне самовизначення відбувається з урахуванням життєвих цінностей особистості [9, 258].

Професійна діяльність базується на специфічній системі знань як теоретичного, так і практичного характеру, на критеріях успішного розв'язання проблем, системі етичних принципів і цінностей, які регулюють відносини з колегами та різними інстанціями. Вона невід'ємна від гуманістичних, та демократичних ідеалів, тому її цінності ґрунтуються на повазі до людини, її гідності. Соціальне замовлення на фахівця вимагає від нього високої загальної та професійної культури, розвинутого почуття відповідальності, здатності до самооцінки та саморозвитку, вміння контролювати свої стосунки з людьми.

Формування духовних цінностей особистості студента – це важливий напрямок вдосконалення психолого-педагогічного процесу професійного навчання, що створює умови для того, щоб кожен фахівець мав активну життєву позицію, відданість обов'язку, сміливість, рішучість, відповідальність, порядність і чесність у стосунках між людьми, найвище розуміння соціальної значущості своєї діяльності у будь-яких ситуаціях.

Перехід до дорослості в людському суспільстві передбачає залучення особистості до оволодіння системою знань, норм і навичок, завдяки яким індивід може виконувати суспільні функції, нести соціальну відповідальність та створювати матеріальні та духовні цінності.

Український психолог Е.О.Помиткін зазначає, що духовні цінності – це вершинні досягнення людства і окремих його представників, що являють собою цілеорієнтуючі ідеали для прогресивного розвитку особистості і цивілізації в цілому. Психолого-педагогічні аспекти духовних цінностей – це особистісні якості високодуховної людини, які спонукають, регулюють високодуховні вчинки, поведінку, є предметом її розвитку і саморозвитку, підготовки до нових вершинних досягнень – як

суб'єктивних, для себе, так і об'єктивних, для людства [7, 26-27].

Конкретизуючи духовні цінності, С.Гроф включає до їх складу етичні, естетичні, героїчні, гуманістичні та альтруїстичні [4, 42].

Згідно з поглядами німецького психолога Е.Шпрангера, "люди відрізняються не темпераментом, не конституцією і поведінкою, а цінностями духовної орієнтації людини" [5, 71]. У зв'язку з цим Е.Шпрангер відокремлює 6 типів людини: теоретична людина; економічна людина; естетична людина; соціальна людина; політична людина; релігійна людина.

Психічний розвиток людини розуміється психологом як "структура духовних цінностей, що якісно змінюється" [5, 81]. На думку Е.Шпрангера ціннісна орієнтація людини має здійснюватися шляхом включення суб'єкта у пізнання світу.

Як зазначив академік І.Д.Бех, „одним із основних чинників формування особистісних цінностей вважається свідомо інтелектуальна робота людини по все більш глибокому і широкому відображенню дійсності, а не внутрішньо-спонтанне розгортання визначених динамічних тенденцій” [2, 18].

Суб'єкт із розвиненою ціннісною системою є дійовим носієм моральних норм, на якого можна покластися іншій людині при розв'язанні власних духовно-практичних проблем, оскільки така особистість знає, що є загальнозначущим, усталеним, вічним, а що – марнотним.

Світоглядні уявлення про проблему людини у світі та про світ у людині зводяться до думки, що таким є ставлення безкорисної і дійової любові людини до людини, коли кожна людина розглядається іншою не як засіб, а як мета. Любов і є вихідною цінністю для розгортання морально-відповідального життя людини [2, 19-21]. «Любов довготерпить, любов милосердствує, не заздрить, любов не величається, не надимається, не поводитьсь нечемно, не шукає тільки свого, не рветься до гніву, не думає лихого, не радіє з неправди, але тішиться правдою, усе зносить, вірить у все, сподівається всього, усе терпить. Ніколи любов не перестає», – написано в Біблії [3, 1417].

У своєму дисертаційному дослідженні Е.О.Помиткін зазначає, що психологічний механізм формування духовних цінностей ми можемо розглядати як низку психічних процесів особистості – від формування високо-духовних потреб і мотивів у сфері спрямованості, пошуку та засвоєння

відповідної духовно значущої інформації – до формування задумів, цілей, планів, програм високодуховної діяльності, поведінки, дій і вчинків й отримання відповідних результатів з емоційно-почуттєвим закріпленням духовних досягнень у зовнішньому плані та перетвореннях особистості (зміна ставлень, самооцінки, досвіду тощо).

Ці процеси діяльності регулюються певною сукупністю якостей високодуховної особистості. Завдяки цьому відбувається розвиток якостей високодуховної особистості за всіма її підструктурами, формування готовності до наступних високоморальних, пізнавальних і творчих дій. В роботах Л.І.Божовича, Г.С.Костюка, О.М.Леонтьєва, В.В.Давидова вказується, що характерною ознакою особистості є не засвоєння, а продукування цінностей, що мають загальнолюдське значення (в тому числі духовних).

Враховуючи те, що духовні цінності є вершинними цінностями людства, доцільно вважати, що саме на особистісному рівні можливе продукування духовних цінностей. При цьому слід враховувати, що духовні цінності спочатку продукуються на суб'єктивному рівні особистості, поступово зростаючи за своїм значенням і, кінець кінцем, досягаючи об'єктивного загальнолюдського значення.

Під "формуванням" духовних цінностей розуміється не примусовий зовнішній вплив на особистість, а створення умов для її саморозвитку, самовдосконалення, залучення студентів до духовно спрямованої навчально-

виховної та перетворюючої діяльності духовної спрямованості. Завдяки цьому процесу, сформовані духовні цінності інтеріоризуються в особистісні якості студентів і мають знаходити прояв у вчинках, поведінці та діяльності молоді.

Об'єктивно існуюча система духовних цінностей має стати змістовно-психологічною основою духовного становлення особистості студента як суб'єкта духовно спрямованої діяльності та поведінки. Духовні цінності у психолого-педагогічному плані є особистісним надбанням і мають розглядатись як якості особистості, що регулюють його діяльність та поведінку [7, 27-29].

Усе викладене вище засвідчує, що формування та розвиток духовних цінностей майбутнього професіонала – це важливий напрямок вдосконалення психолого-педагогічного процесу, що створює умови для того, щоб кожен фахівець мав активну життєву позицію, урівноваженість, професійне товариство, відповідальність, найвище розуміння соціальної значущості своєї діяльності на шляху розбудови нашої Батьківщини.

Подальші дослідження в цьому руслі мають бути спрямовані на розробку психолого-педагогічного інструментарію формування духовних цінностей молоді та ділових якостей майбутніх професіоналів у процесі навчання в вищих закладах освіти з урахуванням індивідуально-психологічних характеристик особистості студента.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Анненков В.П.* Особливості формування ціннісних орієнтацій учнівської молоді в умовах промислово-економічного коледжу. Монографія. – К.: КДУ, 1998. – 137 с.
2. *Бех І.Д.* Особистісно зорієнтоване виховання: Науково-метод. посіб. – К.: ІЗМН, 1998. – 204 с.
3. *Біблія.* – К.: УБТ, 1988. – 1523 с.
4. *Гроф С.* Духовний кризис: Статьи и исследования. – М.: Просвещение, 1995. – 255 с.
5. *Зейгарник Б. В.* Теории личности в зарубежной психологии. – М.: Изд-во Моск. ун-та, 1982. – 128 с.
6. *Зязюн І.А.* Духовна еліта у суспільстві: інтелігентність і громадянськість // Проблеми та перспективи формування національної гуманітарно-технічної еліти: Зб-к наук. праць / За редакцією Л.Л.Товажнянського та О.Г.Романовського. – Харків: НТУ «ХПІ», 2003. – Вип. 1(5). – С. 32-41.
7. *Помиткін Е. О.* Формування духовних цінностей старшокласників у діяльності шкільної психологічної служби: Дис...кандидата психол. наук: 19.00.07. – К., 1998. – 146 с.
8. *Рибалка В.В.* Особистісний підхід у профільному навчанні старшокласників: Монографія / За ред. Г.О. Балла. – К.: ІПППО АПН України, 1998. – 160 с.
9. *Савчин М.В., Василенко Л.П.* Вікова психологія: Навч. посіб. – К.: Академвидав, 2005. – 300 с.

Стаття надійшла до редакції 12.02.2007 р